

VILADELSAC. DE L'ATRÒFIA HUMANA AL WESTERN REVISITAT

Després dels *Contes de propina*, *Fauna animal*, *El penúltim vòmit* o *Els nens del sac*, *Viladelsac* es postula com un trencament en la línia de relats breus a que ens tenia acostumats el frenètic escriptor empordanès Damià Bardera. A diferència d'aquestes obres esmentades, *Viladelsac* es presenta com una novel·la –gènere poc treballat o, si més no, poc divulgat per l'autor–, tot i que sense els encotillaments propis de la novel·la noucentista. No ens esperem trobar, però, un relat a l'estil de *Madame Bovary*, amb la profunditat psicològica que Flaubert dóna als seus personatges, ni l'extensió ni densitat que desprèn cada pàgina; tampoc cal buscar-hi punts de referència en l'àmbit català, i penso en un *Josafat*, novel·la esfereïdora feta a mida per al públic de casa nostra. Això no obstant, l'obra barderiana beu de moltes fonts i, tot i que seria equivocat intentar ubicar aquesta pseudonovel·la –si se'm permet dir-ne així– en el cànon clàssic del gènere, sí que hi detectem una voluntat per part de l'autor que sigui analitzada com a tal.

En aquest cas, el lector barderià agrairà que l'autor hagi deixat de banda –però no del tot– el *coitus interruptus* que patíem amb tots els seus relats breus, a l'espera de voler-ne saber més d'aquella nena que duia un ull de vidre o d'aquell parell d'esquelets, amants, a l'espera del no-res. Tot i això, percebem cert esqueixament en el delirant relat de *Viladelsac*; hi ha molts interrogants que no es resolen i molts dubtes a l'entorn del comportament dels personatges. *Viladelsac* serà, doncs, una novel·la curta o un conte llarg, segons es vegi. L'estil d'en Bardera és sorprenentment precís –a aquestes alçades ja no ens sorprèn–, deixant de banda la “palla”, per passar a l'anècdota directament. Ara bé, que l'autor no facin explícits el rerefons o l'esdevenir de la història, no significa que el lector no ho pugui copsar d'una o altra manera. En aquest sentit, Bardera, coneixedor, sens dubte,

del Naturalisme i el Determinisme, perfila uns personatges deutors dels seus actes i del seu passat, en un medi tan vivaç com ho podrien ser els mateixos protagonistes. La lectura que se'n desprèn, per tant, és unívoca, tot i que no tinguem totes les peces del trencaclosques sobre la taula a primer cop d'ull; com hem dit en altres ocasions, Bardera pressuposa cert esforç al seu lector, fent-lo partícip del propi relat, requerint certa exigència i sensibilitat a tot aquell que s'apropi a les seves obres.

Els que hem llegit l'obra d'en Damià Barder sabem que la tria de símbols és molt important en la seva obra; amb *Viladelsac* ens trobarem una represa de molts dels motius que ja apareixien a *Els nens de sac*. Pensem, per exemple, en els psicòlegs que emergien en certa manera ridiculitzats o els personatges mutilats o amb mancances congènites... Servint-nos d'aquest pretext, i després d'adonar-nos que les semblances anaven més enllà d'aquests simples detalls, creiem oportú assenyalar alguns elements notables i recurrents en ambdues obres.

En primer lloc, i com ja havíem comentat en alguna altra ocasió, a les obres d'en Damià Bardera, s'hi barregen alguns trets obscurs de la literatura catalana més conservadora –pensem en Calders o Caterina Albert, per exemple– o d'aquells més propis dels convencionalismes de la nostra època. En qualsevol cas, tot i que les fonts són distants en el temps, l'atrocitat en els actes que es descriu a *Viladelsac* hi és ben present, essent sorprenent que aquests fets abominables són pràcticament atemporals, és a dir, les situacions que es descriuen en la seva literatura podrien haver passat fa 150 anys o fa dos dies. Bardera busca la maldat en els gestos més simples, els que sempre han existit i que mai canviaran, una maldat original, perenne en la idiosincràsia humana. Així doncs, a *Viladelsac*, llegim:

I el molt desgraciat s'ha burlat de mi. M'ha dit que jo, un nen de ciutat mimat i consentit, no era digne de Can Mosca. De la ràbia que he sentit, he desitjat no veure'l mai més i l'he empès amb totes les meves forces pou avall.

És precisament en aquestes situacions de barbàrie o crueltat on en Bardera s'hi rabeja, fins al punt que, de vegades, el lector té la sensació de dir "prou!". La impunitat amb què els personatges actuen fan pensar el lector en aquells *cowboys* del *Far West*, en un Clint Eastwood amb la cigarreta a la boca, desenfundant la seva pistola per carregar-se sense escrúpols el dolent de la pel·lícula, perquè s'ho mereixia, o simplement perquè els astres s'havien alineat aquell dia en forma de daga.

Seguint amb algunes de les fonts de les quals beu en Damià, també hi trobem referències a Grimm o Andersen, els grans noms del folklore literari europeu i que acompanyen els nens des de ben petits. D'aquesta manera, ens n'adonem que la Caputxeta Vermella o les fades encantades no són tan sols històries infantils, sinó que, reconvertides, poden oferir molt joc en la literatura adulta. Tot i això, hem de recordar que algunes de les històries originals eren menys dolces del que ens fan llegir avui dia. Així, *Viladelsac* ens brinda la següent referència a *Hänsel i Gretel*, dels Germans Grimm:

Avui, finalment, m'he decidit a trucar la porta de la vella de la pega dolça. Viu a l'entrada del bosc de fa molts anys, en una casa prefabricada: parets de vainilla, finestres d'orxata i sostre fet de pastilles Juanola.

També hem fet referència als personatges amb un sol ull, els ciclops. Curiosament, són els personatges amb un sol ull els que en ocasions tindran una percepció més acurada i encertada de la realitat. La visió, per tant, no va lligada amb la percepció. Només a *Viladelsac* ja hi podem trobar un bon reguitzell de personatges ciclopis: un gos, una senyora gran –doña Hortensia-, un nen –en Cesc, a qui li buiden un ull amb el seu consentiment- i un ninot del Gran Barrufet. La manca d'ull ve reemplaçada, ocasionalment, per ulls de vidre que fan, alhora, la missió de bola de cristall, estri que, com és ben sabut, serveix per predir amb tota certesa el futur.

Sense oblidar que l'autor és estudiós de la Filosofia, també trobarem ressons d'aquells pensadors que l'han inspirat al llarg dels anys d'estudi. Freud o Jung en podem ser un exemple; d'ells s'ha servit, sobretot, per fer destacar el subconscient en tots els seus personatges, convertint-los en imatges gairebé deformes i esperpèntiques. En certa manera, traspua l'atròfia del comportament humà –les deformitats del físic seran simplement la carcassa de la podridura que rau dins els personatges-, vençut per les maldats de la societat i dels convencionalismes perversos als que tots ens hem rendit, en alguna o altra ocasió.

Arribats a aquest punt, cal fer un incís sobre la personalitat dels personatges infantils a *Viladelsac* –sense deixar de banda els punts en comú amb *Els nens del sac*-. El protagonista de la novel·la és un nen orfe de pare, abandonat per la mare i a qui els seus avis fan de refugi, a pagès. Les mancances emocionals són evidents en aquest cas, sense que això serveixi com a atenuant per als actes atroços o, com a poc, anormals, que acaba cometent. Aquest és tan sols un dels múltiples casos en què els nens són proposats com a màxims exponents de la maldat humana i, al seu costat, els adults, apareixen caricaturitzats com a éssers vulgars, pintorescos i extravagants. Amb tot, els nens continuen essent nens i, com a tals, en Bardera els fa conservar certa innocència –sense oblidar com de peculiars són:

Ahir, poc després de sopar, em vaig arrencar l'última dent de llet que em quedava. No servia per ben res i hauria caigut de tota manera. Ara que ja no hi tinc l'ampolla de Larios, volia desar-la sota el coixí i esperar que passés un àngel.

En Francesc Mestres, l'editor de l'obra, defineix aquest llibre com a “còctel explosiu de surrealisme, realisme màgic, literatura de l'absurd, avantguardisme, realisme brut i rondalla meravellosa”. Tot això, aquesta barreja d'etiquetes són possibles per a *Viladelsac* perquè, com hem dit, en Damià és una persona que beu de moltes fonts, però crec que la seva obra, precisament per ser

una barreja tan estranya, mereixeria trobar una etiqueta nova. Ja ho hem comentat breument, però no seria gens desencertat catalogar l'obra barderiana com a "western rural", un escenari sense lleis ni límits, on els personatges actuen per impulsos, obviant el fet que, algú va dir que els éssers humans som éssers racionals –que ja és molt pressuposar, en alguns casos-. Damià Bardera admet haver-se preguntat què feien els protagonistes dels contes després de ser feliços i menjar anissos, però crec que, amb el temps, ha cregut convenient que els seus protagonistes no fossin ni feliços ni mengessin anissos. És en aquest tauler d'escacs on, els peons, els dèbils, prenen importància, i on les llums i les ombres de les persones, i l'animalitat que tots duem dins queda retratada amb més claredat.